

En oljeboble i norsk økonomi?

FREDERIC HAUGE

En gang i tiden torde Norge å velge vinnere. Vi valgte oljen og satset stort. Fortsatt legges milliarder i ruletten i håp om å vinne i Barentshavet. Det er farlig gambling med både miljø og skattepenger.

Norske politikere gjentar stadig at de ikke skal velge vinnere. Politikerne vil ikke mene noe om hva Norge skal satse på i framtida, det skal være opp til markedet å finne ut hva vi skal leve av etter oljen.

Men Norge satser allerede enorme summer på én bestemt bransje. Vi tviholder fortsatt på hesten vi valgte å satse på allerede på 1960-tallet: petroleum. Hvert år satses flere titalls milliarder av våre skattepenger i håp om å få mer tilbake fra oljebransjen.

Regjeringen kaller det «investeringer» og «stimuleringer». Bellona kaller det fossilsubsidier.

«En fordel som andre bransjer ikke har»

Verdens handelsorganisasjon definerer subsidier som: «Et finansielt bidrag fra en regjering eller annen offentlig instans som utgjør en fordel». Kort sagt: Alle typer statshjelp til én bransje, som en annen bransje ikke får, er subsidier. Dette inkluderer

også lån, lånegarantier, skatte- og avgiftsinsentiver, statlige kjøpsavtaler og bistand med tjenester.

Subsidier er ikke nødvendigvis kunstig åndedrett. En bedrift /næring må ikke være et tapsprosjekt for å motta subsidier. Selv et lån som betales tilbake med renter er et gode når konkurrentene ikke får låne penger av staten.

Den store FN-rapporten «New climate economy» peker på fossilsubsidier som et av de største hindrene for å nå togradersmålet. Den norske regjeringen har hvert år over 20 milliarder kroner i skatteutgifter til petroleumsnæringen, ifølge Finansdepartementet.

Så hvilke fordeler har egentlig oljeindustrien i Norge?

Det er en vanlig oppfatning at subsidier er støtte til en bedrift eller en bransje som ellers ville vært et tapsprosjekt. Det stemmer ikke. Alle ordningene som er listet opp under, er goder som oljebransjen har, som andre bransjer ikke får. Det er derfor umulig å komme forbi at dette er subsidier, selv om Norge har hatt gode inntekter fra oljen så langt.

LETEREFUSJON: Oljeselskapene har en helt egen skatteordning, der staten dekker 78 prosent av kostnadene de har til leting. Staten tar ikke denne oppstartsrisikoen for industrien på land.

Dersom selskapet finner olje og får inntekter, betaler de 78 prosent skatt til staten. Men av 72 selskaper i skattelisten for 2014 var bare 21 i skatteposisjon. De andre selskapene fikk utbetalt til sammen 12 milliarder kroner kontant fra statskassen. Dette er en soleklar subsidie, selv om regnestykket hittil har gått i pluss for staten. Ordningen ble innført i 2005. Frem til 2014 har staten utbetalt 78 milliarder kroner til selskap uten inntekter.

AVSKRIVNINGER: Oljeselskaper får avskrive sine verdier på bare 6 år. En oljeplattform er altså «verdiløs» etter bare seks år, selv om den er bygget for å vare i minst 30 år. Dette slår selvsagt heldig ut på skatten, og er noe landbasert industri bare kan drømme om. To offentlige utredninger (NOU 2000:18 og NOU 2014:13) har pekt på at avskrivningstiden er altfor kort i forhold til levetiden på driftsmidlene, men dette er ikke tatt tak i.

SÆRFRADRAG: Oljeselskaper har også et særfradrag som kalles «friinntekten», hvor de avskriver 22 prosent av det driftsmidlene koster. Dersom et selskap ikke skal betale skatt ett år, kan de flytte fradraget til et annet år – uten tidsbegrensning og selvsagt med renter.

ULYKKER: Ved en eventuell oljeulykke er staten garantist for de selskapene som ikke har økonomisk ryggrad til å rydde opp selv.

OPPHØRSREFUSJON: Som om ikke listen over var nok: Oljeselskaper som avslutter virksomheten på norsk sokkel med underskudd, får utbetalt skatteverdien av udekket underskudd. Denne ordningen ble innført i 2002, og i løpet av fem år er det utbetalt 1,34 milliarder kroner til 15 selskaper som forlot norsk sokkel uten å tjene penger.

Til sammen utgjør disse ordningene enorme subsidier, som andre bransjer ikke har. Ifølge Øystein Noreng, professor i petroleumsøkonomi, tar staten nærmere 90 prosent av all risiko ved investeringer på norsk sokkel, om man ser disse ordningene under ett. Noreng mener at dagens regime skaper en oljeboble i norsk økonomi. Det er vanskelig å være uenig. Disse ordningene vrir økonomisk aktivitet og investeringer over til oljebransjen, som ellers kunne vært brukt i andre næringer.

Flere av disse skattefordelene ble innført før årtusenskiftet, da

oljeprisen falt og Norge ville stimulere til økt leting etter olje og gass. Nå øker det politiske presset mot disse ordningene. Politikere fra en rekke partier ser at Norge satser store summer på en usikker og svært konjunkturstyrt bransje, som ikke kan overleve dersom man skal ta klimaavtalen fra Paris på alvor.

Å fjerne oljesubsidiene er noe av det viktigste Norge kan gjøre for å få ned egne utslipp og vri økonomien i en grønnere retning. Venstre, SV og De Grønne har nylig tatt opp temaet i Stortinget, men har fått blankt avslag fra statsminister Erna Solberg. Bare det å ta opp ordningen til vurdering kan føre til usikkerhet og tap av arbeidsplasser, hevder statsministeren.

Men følgende avsnitt kommer ikke fra verken Bellona eller Venstre. Derimot er det skrevet av Mats Kirkebirkeland, rådgiver og fast skribent i Minerva og aktiv medlem i Høyre: «Det trengs en seriøs diskusjon om det er riktig at staten skal ta opptil 90 prosent av risikoen ved oljeleting og investeringer. Det bør vurderes om mer risiko bør vris over på de private petroleumsselskapene, ved å gradvis fjerne friinntekter, gunstige avskrivningsregler og leterefusjonsordningen».

Avsnittet er hentet fra en rapport skrevet av Norsk Klimastiftelse, hvor en rekke økonomer, politikere og akademikere skriver om de norske petroleumssubsidiene. Gjennomgangstonen er klar: Ordningen er for god. Den legger for stor risiko på staten på vei inn i en usikker fremtid, og bør derfor gjennomgås med tanke på endring.

Betaler for mislykkede prosjekt

Opphørsrefusjonene har fått lite oppmerksomhet, rett og slett fordi det har gått så bra for oljebransjen de siste årene. Få selskaper har forlatt Norge med røde tall i regnskapet. Nå er situasjonen plutselig annerledes, og staten kan stå overfor et tap på opptil 100 milliarder kroner, ifølge Dagens Næringsliv.

Et eksempel fra samme avis er oljeselskapet Talisman, som fikk utbetalt 3,4 milliarder kroner for å legge ned selskapet etter å ha brukt 14 milliarder kroner på fiaskoprojektet Yme. «Du kan kalle det hva du vil, men oljebransjen er eneste bransje jeg har vært borti der staten betaler skatteverdien av et mislykket prosjekt. Det er en favorisering av utvinningsvirksomheten på sokkelen sammenlignet med landbasert virksomhet», sa skatteadvokat Jan Syversen til Dagens Næringsliv.

Et annet oppsiktsvekkende element med de norske oljesubsidiene er at de ikke har noen grenser. Uansett hvor stor budsjettsprekken er: Staten betaler.

Yme - med sin kostnadssprekk på 188 prosent - er det perfekte eksempelet på hvorfor det må bli slutt på dette. Staten bør kun betale det Stortinget har godkjent, verken mer eller mindre. Lar oljeselskapet prosjektet gå over alle støvleskaft, bør de ta ekstrakostnaden selv.

Barentshavet - oljeindustriens forjettede land

Oljeskatteordningene påfører staten en enorm økonomisk risiko. Og da har vi ikke engang begynt å snakke om Barentshavet, oljeindustriens forjettede land langt mot nord. Lyset som håpefulle lokalpolitikere, rikspolitikere og industriherrer ser mot med lengsel i blikket.

Som en forlengelse av nasjonaldagen valgte regjeringen 18. mai 2016 å dele ut nye arealer i Norges Arktis.

Vi skal la de miljøfaglige argumentene ligge. Men selv uten å nevne tåke, mørke, is og manglende infrastruktur, er oljeleting i

Barentshavet et ekstremt risikabelt prosjekt. Det koster rundt 800 millioner å bore én letebrønn i Barentshavet. Staten betaler 78 prosent av letekostnadene, uansett om oljeselskapene finner noe eller ikke. Dersom det skal bores like mange letebrønner i Barentshavet som man til nå har gjort i Norskehavet, vil

kostnaden være astronomiske 216 milliarder kroner. Statens andel vil bli 190 milliarder.

44 operahus i ruletten

Klarer du å se for deg hvor mye penger 190 milliarder er? Operaen i Oslo kostet 4,3 milliarder kroner. Hardangerbrua – en av verdens største hengebruer – kostet 2,3 milliarder kroner. Norges største vindpark kostet 1,3 milliarder. Leting i Barentshavet tilsvarer altså verdien

av 44 operahus, 82 Hardanger-bruer eller 146 vindparker. I tillegg må man beregne enorme kostnader i områder som ligger så langt til havs at helikoptrenes rekkevidde ikke strekker til.

Man kan altså sette seg ned og regne på det, eller bare si som investor Jens Ulltveit-Moe: Det vil bli fordømt dyrt!

Barentshavets svake CV

Når regjeringen vil ta en slik risiko med befolkningens skattepenger, bør de være nokså sikre på å få noe igjen. La oss derfor se på Barentshavets CV så langt: Det er hittil boret 120 brønner. 105 av dem har vært tørre eller ikke-drivverdige. Ifølge anslag basert på tall fra Oljedirektoratet og Rystad Energy har disse kostet skattebetalerne et sted mellom 63 og 84 milliarder kroner.

Bare to felt er i produksjon. Disse heter Goliat og Snøhvit og

Yme – ble en stor fiasko.
Foto: Jan A. Tjemsland/Norsk Oljemuseum

har blitt kraftig subsidiert av den norske stat. Goliat ble funnet i år 2000, altså fem år før leterefusjonene var innført. Da Goliat startet opp i mars i år, var det to år forsinket, hadde tre liv på samvittigheten og en kostnadsprekk på over 16 milliarder kroner. Analytikere sier at Goliat bør ha en oljepris på 80-100 dollar fatet for å gå i pluss. I dag er oljeprisen litt over halvparten, og ingen tør å spå at vi vil se hundretallet igjen.

Eventyret om Snøhvit

Eventyret om Snøhvit startet i 2001. Dette gassfeltet utenfor Finnmark ble oppdaget allerede i 1984, men var ikke lønnsomt å bygge ut. Finansminister Karl Eirik Schjøtt-Pedersen (nå direktør for Norsk olje og gass) var imidlertid villig til å gjøre alt i sin makt for at det skulle se lønnsomt ut. Derfor lagde han en ekstra, ekstra god skatteordning for Snøhvit, så Statoil ikke lenger kunne stå imot.

Snøhvit skulle få avskrive sine verdier i løpet av bare tre år, selv om anlegget er bygget for å vare i 30 år. Da Bellona ringte med varselbjellene, viste det seg at også EU så på dette som ulovlig statsstøtte. I mellomtiden hadde Norge skiftet finansminister, og nå måtte Per-Kristian Foss rydde opp. Han omdøpte Snøhvit-subsidien til «regionalstøtte», og med et trylleslag ble subsidiene lovlige.

Vi vet ikke nøyaktig hvor mye Statoil og skattebetalerne har tapt på denne utbyggingen. Men vi vet at Stortinget godkjente et budsjett på 39,5 milliarder. Noen få år etter hadde kostnadene økt til 58,3 milliarder kroner. Staten dekker 78 prosent av overskridelsene.

Velg nye hester!

Men til tross for den lurvete forhistorien og den lave oljeprisen beordrer man boreriggene enda lenger nord og øst. Til iskantsonen og det yrende økosystemet som finnes i overgangen

mellom åpent hav og havis.

Norsk Polarinstittutt definerer iskanten ut fra gjennomsnittet av maksutbredelsen de siste 30 årene. Men i kampen om det sorte, arktiske gullet har oljekåte politikere laget nye og mer tøyelige definisjoner. Samarbeidsavtalen mellom regjeringen, Venstre og KrF slår fast at det ikke skal drives oljevirkosomhet ved iskanten. Men regjeringen visste råd: Bare timer før 23. konsesjonsrunde ble fremlagt, overkjørte regjeringen alle miljøfaglige råd og sørget for at oljeindustrien får fri adgang i isødet. Heller ikke Arbeiderpartiet fant det bryet verdt å redde Arktis fra oljenæringen.

Ved å flytte iskanten gir regjeringen også klarsignal for en massiv subsidiering. Her nord skal man lete etter verdens dyreste olje og gass. Disse feltene har små utsikter for noen gang å bli utbygd og skaffe inntekter.

På kort sikt vil leteaktiviteten skape arbeidsplasser i enkelte lokalsamfunn. Men hva kunne man fått til dersom man satset de samme enorme summene på andre bransjer? Nord-Norge har et stort overskudd på fornybar energi fra vann og vind. Flere steder snuser man på hydrogenproduksjon som en mulig framtidsnæring. Man er i gang med silisiumproduksjon igjen, og landsdelen er rik på mineraler som verden trenger. Mulighetene i havet er også mange.

For hvert år som går blir det stadig mer risikabelt å gi kunstig åndedrett i form av milliarder til en døende næring på deres siste desperate tokt på norsk sokkel. De 190 milliardene bør snarere brukes på å gi bedre rammevilkår for framtidens næringer. Regjeringen må gjøre et grundig arbeid, bli enige om en strategi og gjøre som på 60-tallet: Velge seg en ny hest – og satse!